

Stempels zijn stellig in duizenden soorten nagemaakt. Nederland telde toen ca. 1000 gemeenten en 503 distributiekringen. Elke gemeente had een eigen gemeentestempel, elke distributiekring had, nog van andere stempels afgezien, een eigen nummerstempel. Die ruim 500 nummerstempels waren nodig om de bij de tweede distributiestamkaart behorende controlezegels en inlegvellen af te stempelen en in de nieuwe stamkaarten moest, als zij blanco 'gekraakt' waren, het gemeentestempel aangebracht worden. De PBC en de al genoemde Falsificatiecentrale van de LO waren beide illegale organisaties (er waren ook andere) die mede gespecialiseerd waren in het verstrekken van nagemaakte stempels.

Op het werk van die falsificatiegroepen komen wij in dit hoofdstuk nog terug maar wij willen hier reeds onderstrepen dat het uiteraard alleen verricht kon worden dank zij de hulp van drukkerijen, cliché-inrichtingen en stempel-fabrieken. Landelijk gezien hebben honderden van die ondernemingen een onontbeerlijke medewerking verleend. Daar hoefde niet ieder die er werkte, van te weten – integendeel: voldoende was het indien een of meer leidende functionarissen en slechts enkele arbeiders van de illegale nevenproductie op de hoogte waren. De LO en de Knokploegen ondervonden bijvoorbeeld belangrijke steun van Dirk Kleiman, directeur van de Lithografische inrichting 'Zaanlandia' te Zaanwijk. Kleiman werkte daar samen met enkele employé's van de Noordhollandse Cliché-industrie.¹ 'Er werden', zo schreef Coolen,

'Ausweise, Bescheinigungen, legitimaties op elk gebied gemaakt, stempels voor distributiestamkaarten, briefstempels, stempels voor formulieren, voor passen en voor alle mogelijke valse en echte papieren . . . Het bedrijf leverde het bekende stempel van de *Reichskommissar für die besetzten niederländischen Gebiete* in drie-, vier-, vijf- en tienvoud, ja het kon ze soms omgaand uit voorraad leveren. Het had stempelfdrukken van de gemeenten en arbeidsbureaus uit het gehele land met de handtekeningen van de Duitse beamtten er bij, stempels voor grensverkeer, voor verlofgangers, pas-stempels van *SS-officieren* . . ., *Urlaubsscheine*, ontheffingen van spertijden, *Ausweise zur Bahnbenuützung*, stempels van de *Wehrmachtkommandanturen* en alle denkbare Duitse *Dienststellen* . . . Al die stempels werden als cliché vervaardigd, ook de rubberstempels, en om met deze laatste het effect van het origineel te bereiken werd het papier waarop ze kwamen, op een zachte rubber ondergrond gelegd. De cliché's leverde de Noordhollandse Cliché-industrie met twintig en dertig tegelijk. Alles ging tussen het gewone werk door en werd overdag voor het niet-ingewijde personeel gecamoufleerd.

¹ Hij is eind maart 1945 in de gevangenis te Waldheim overleden.